

EWA GŁOWACKA

Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: egt@umk.pl

ORCID: 0000-0001-9538-9386

JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

DEKLARACJE VERSUS RZECZYWISTOŚĆ. ANALIZA TEMATYKI PUBLIKACJI BIBLIOLOGÓW I INFORMATOLOGÓW Z LAT 2018-2021

Prof. dr hab. Ewa Głowacka pracuje w Katedrze Badań Przestrzeni Informacyjnej w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK. Jej zainteresowania badawcze to: architektura informacji, kompetencje informacyjne i medialne, komunikacja naukowa w naukach społecznych, ekologia informacji, zarządzanie jakością w systemach informacyjnych.

Prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasparek kieruje Katedrą Bibliografii i Dokumentacji na Wydziale Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii UW. Jej zainteresowania badawcze to: systemy organizacji wiedzy, ekologia informacji, bariery informacyjne, terminologia – teoria i wykorzystanie w tworzeniu i ocenie zasobów terminologicznych, dokumentacja i bibliografia jako formy komunikacji i zachowania dziedzictwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliologia i informatologia. Nauki o komunikacji społecznej i mediach. Analiza piśmiennictwa. 2018-2021

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – badanie miało na celu: 1) zrekonstruowanie obrazu aktywności publikacyjnej bibliologów i informatologów w latach 2018-2021, w tym: a) określenie struktury uniwersum publikacji pod względem form wydawniczych; b) języka; c) tematyki publikacji i jej ulokowania w obszarach badawczych; 2) porównanie deklaracji reprezentantów bibliologii i informatologii dotyczących problematyki prowadzonych badań z praktyką publikacyjną w latach 2018-2021. **Metody badań** – analiza statystyczna; dane pozyskano z dostępnych źródeł otwartych. **Wyniki** – najważniejszym rezultatem jest zaobserwowanie rozbieżności pomiędzy deklarowaną problematyką badań a obrazem wynikającym z analizy publikacji. **Wnioski** – istnieje potrzeba regularnego powtarzania analogicznych analiz w celu ustalenia, które z zaobserwowanych zjawisk mają charakter stały, a które incydentalny.

W artykule przedstawimy, w ujęciu porównawczym, wyniki badania tematyki publikacji, których autorami są naukowcy reprezentujący dawną bibliologię i informatologię (BI). Analizą objęłyśmy prace wydane w latach 2018-2021, czyli w okresie bezpośrednio po zmianie klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce. Ponadto, publikacje z tych czterech lat stanowiły istotną część korpusu podlegającego pierwszej według nowych zasad ewaluacji dyscyplin, a lata 2018-2021 wyznaczały zasięg chronologiczny badania ankietowego, którego przebieg i rezultaty przedstawiłyśmy w ostatnim zeszycie¹ „Przeglądu Bibliotecznego” z 2022 r.

Do roku 2018 samodzielną wtedy dyscyplinę bibliologia i informatologia reprezentowało w Polsce 138 naukowców (96 kobiet, 42 mężczyzn)². Między 9 i 22 lutego 2022 r. zweryfikowałyśmy stan osobowy nowej dyscypliny (nauki o komunikacji społecznej i mediach, NoKSiM) pod kątem obecności w niej dawnych bibliologów i informatologów oraz wyborów tych naukowców, którzy byli postrzegani jako reprezentanci BI, a z różnych powodów przeszli do innych dyscyplin. Podstawą źródłową weryfikacji była baza RAD-on. RAD-on zawiera publiczne dane dotyczące pracowników instytucji systemu szkolnictwa wyższego i nauki w Polsce, w tym nauczycieli akademickich i innych osób prowadzących działalność badawczą. Wykaz obejmuje osoby posiadające aktywne zatrudnienie. Dane pochodzą ze zintegrowanej sieci informacji o nauce i szkolnictwie wyższym POL-on i są aktualizowane raz dziennie. W związku z ewaluacją dyscyplin naukowych baza ta przed końcem 2021 r. została zweryfikowana i uzupełniona, założyłyśmy zatem, że stanowi kompletne i wiarygodne źródło informacji o naukowcach w Polsce.

¹ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, *Badania z bibliologii i informatologii w świetle wypowiedzi reprezentantów tej dyscypliny*, *Przegląd Biblioteczny* 2022, z. 4, s. 439-466.

² Dane uzyskane z bazy Nauka Polska OPI.

Okazało się, że do NoKSiM w całości lub części etatu przypisały się 884 osoby. Ze wszystkich 138 naukowców, którzy wcześniej reprezentowali BI, po 2018 r. większość wybrała nauki o komunikacji społecznej i mediach, za nieformalną subdyscyplinę których można obecnie uznać bibliologię i informatologię. Wszyscy badacze reprezentujący dawną BI, którzy publikowali w latach 2018-2021, zatrudnieni byli w tym czasie w 17 uczelniach. Dokładniej o stanie osobowym i aspektach ilościowo-formalnych dorobku bibliologów i informatologów napiszemy w kolejnym artykule.

Badaniami objęliśmy publikacje z lat 2018-2021 osób, które przed 2018 r. przynależały do BI. Uwzględniliśmy zatem również publikacje tych badaczy, którzy z różnych powodów zmienili przynależność do dyscypliny naukowej. Chcieliśmy w ten sposób uchwycić kierunki badań i ich ewentualne zmiany w odniesieniu do wszystkich *de facto* bibliologów i informatologów, niezależnie od tego, jaką dyscyplinę obecnie formalnie reprezentują. Źródło danych bibliograficznych stanowiła Polska Bibliografia Naukowa (PBN) – portal Ministerstwa Edukacji i Nauki gromadzący informacje o publikacjach polskich naukowców, dorobku publikacyjnym jednostek naukowych oraz o czasopiśmie polskich i zagranicznych. Stanowi on część Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on i obecnie jest najbardziej kompletnym, zbiorczym źródłem informacji o dorobku publikacyjnym pracowników nauki w Polsce. Na potrzeby analizy tematycznej publikacji wzbogaciłyśmy materiał badawczy w stosunku do danych pobranych z PBN o metadane treściowe, tak by w dalszych krokach dało się przyporządkować opisy publikacji do przygotowanej przez nas struktury obszarów i pól badawczych BI³. Analiza treści publikacji była dokonywana na podstawie łącznego rozpatrywania kilku elementów: tytułów publikacji, słów kluczowych (były one dostępne w PBN dla części prac), abstraktów oraz – w niektórych przypadkach – całych tekstów.

Celami badań było poznanie wybranych parametrów aktywności publikacyjnej oraz wzorców publikowania bibliologów i informatologów w badanym czasie. W artykule prezentujemy wyniki analizy tematycznej i kategoryzacji publikacji z drobnym uzupełnieniem w postaci informacji o językach publikacji. Interesowała nas m.in. ewentualna ewolucja problematyki badawczej w kolejnych latach oraz porównanie dorobku publikacyjnego z wynikami badań⁴, które prowadziłyśmy wcześniej metodą sondażu diagnostycznego. Założone cele realizowałyśmy na drodze ustalenia:

1. Sumarycznej aktywności publikacyjnej bibliologów i informatologów w latach 2018-2021.

³ Załącznik 1 do artykułu.

⁴ Wyniki badań przedstawiono w artykule: E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

2. Struktury uniwersum publikacji pod względem form wydawniczych oraz języka.

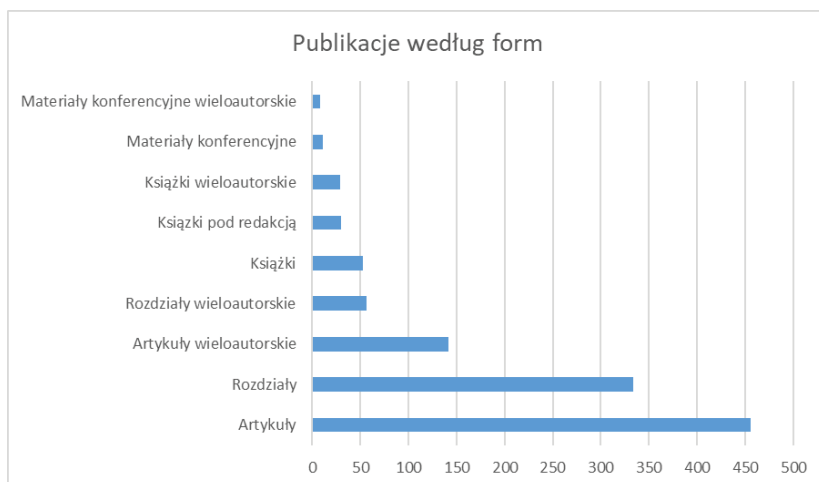
3. Tematyki publikacji i jej lokowania się w obszarach badawczych oraz ewentualnych zmian w poszczególnych latach analizowanego okresu. W tym zakresie przede wszystkim próbowaliśmy ustalić, czy i ewentualnie jak szybko wejście do nowej dyscypliny wpłynęło na rozszerzenie lub zmianę pól badawczych naukowców. Chcieliśmy również porównać deklaracje badanych dotyczące ich zainteresowań badawczych z praktyką publikacyjną. Lista obszarów i pól badawczych w obu badaniach (ankietowych) i obecnie referowanych była taka sama.

W następnym artykule zaprezentujemy rezultaty analizy tego samego zbioru publikacji bibliologów i informatologów pod kątem afiliacji autorów oraz dającego się na tej podstawie wyprowadzić obrazu współpracy badaczy z różnych jednostek organizacyjnych. Przedstawimy także dane i wnioski dotyczące miejsc publikacji.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANYCH PUBLIKACJI

W analizowanym okresie czterech lat ogółem opublikowano 1119 prac, co statystycznie przekłada się na ok. 8 publikacji na osobę (etat). Zarejestrowane wydawnictwa zwarte (książki) podzieliliśmy na trzy podkategorie: napisane przez jednego autora, wieloautorskie, tj. napisane przez dwóch, trzech lub więcej autorów, oraz prace zbiorowe pod redakcją. Celem takiego podziału było zarówno uchwycenie różnorodności publikacji badanych autorów, jak i ich współpracy w zakresie badań i publikowania. Podobnie rozdzieliliśmy artykuły i rozdziały oraz materiały konferencyjne (jedno- i wieloautorskie). Najwięcej wśród 1119 publikacji było artykułów jednego autora (456 – 40,7% wszystkich prac), następnie rozdziałów, również jednoautorskich, w pracach zbiorowych (334 – 30%) oraz artykułów wieloautorskich, czyli napisanych przez co najmniej dwu autorów (142 – 12,7%). Zdecydowanie mniej ukazało się rozdziałów wieloautorskich (56 – 5%), książek jednego autora (53 – 4,7%), książek pod redakcją (30 – 2,7%), książek wieloautorskich (29 – 2,6%) oraz referatów opublikowanych w materiałach konferencyjnych (11 – 1% jednoautorskich i 8 – 0,7% wieloautorskich).

Można przypuszczać, że taka struktura formalna uniwersum publikacyjnego częściowo jest rezultatem podporządkowania się środowiska naukowego regułom ewaluacyjnym. Zwraca uwagę relatywnie niski udział książek jednego autora (4,7%), których część powstała jako prace pisane poniekąd z „obowiązku” w związku z awansami naukowymi. A przecież zarówno w naukach humanistycznych, do których do 2018 r. należała BI, jak i w wielu naukach społecznych monografia nadal jest jeśli nie najważ-

Wykres 1. Publikacje z lat 2018-2021 w podziale według form

niejszym, to znaczącym kanałem komunikacji naukowej. W badaniu ankietowym, którego wyniki omówiliśmy we wspomnianym już wcześniej artykule⁵, część respondentów sygnalizowała jako przyczynę tego stanu m.in. brak funduszy na publikowanie książek. Zaobserwowana deprecjacja monografii (wydawnictw zwartych) może być, naszym zdaniem, również pokłosiem zasad ewaluacji, tj. niedoszacowania książek wydawanych przez rodzime oficyny wydawnicze i ogólniejszej tendencji pomniejszania znaczenia humanistyki „narodowej”. Drastycznie mało było w analizowanym materiale referatów konferencyjnych. Ze względu na restrykcyjne reguły przedstawienia w procesie ewaluacji publikowanych referatów, ta kategoria wypowiedzi naukowej niemal zanika lub jest „ukrywana” pod innymi postaciami, np.: rozdziału w pracy zbiorowej. Nie bez znaczenia, choć trudno oszacować jak wielkiego, był również drastyczny spadek liczby konferencji naukowych w związku z pandemią COVID-19.

Tabela 1. Wszystkie publikacje w podziale według form

Publikacje według form	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	międzyobszarowe i „wielotematyczne”
artykuły	456	214	135	74	32	1
artykuły wieloautorskie	142	42	75	8	8	9
książki	53	26	14	8	4	1
książki pod redakcją	30	7	3	5	7	8

⁵ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

książki wieloautorskie	29	10	11	5	3	0
materiały konferencyjne	11	2	6	0	3	0
materiały konferencyjne wieloautorskie	8	0	7	1	0	0
rozdziały	334	142	74	47	49	22
rozdziały wieloautorskie	56	10	26	11	9	0
suma	1119	453	351	159	115	41

Z punktu widzenia tematyki publikacji najwięcej przeanalizowanych prac lokuje się w obszarze A, czyli w bibliologii – 453 (40,5%), następnie w obszarze C – informatologia – 351 (31,3%), a najmniej w B – bibliotekoznawstwo – 159 (14,2%). 115 publikacji (10,2%) autorstwa (lub współautorstwa) bibliologów i informatologów zakwalifikowano do innych niż BI dyscyplin naukowych (obszar 0), a 41 (3,8%) należało przypisać do dwóch lub więcej pól badawczych i obszarów w ramach BI (w tym artykule nazywamy je publikacjami „wielotematycznymi” lub międzyobszarowymi⁶). Po analizie tych danych w układzie bezwzględny oraz udziału poszczególnych grup tematycznych w całym zbiorze nie można nie zauważyć, że bibliotekoznawstwo jako subdyscyplina dawnej BI i jej historyczny fundament było zdecydowanie skromniej reprezentowane w dorobku bibliologów i informatologów w porównaniu z pozostałymi dwoma obszarami badań. Zjawisko to wymagałoby głębszego przeanalizowania. Jedną z prawdopodobnych przyczyn jest deprecjacja dydaktyki akademickiej w tym zakresie, zanikanie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa jako kierunku kształcenia, pojawianie się w miejscu INiB nowych kierunków i będące tego rezultatem zmiany kadrowe na uczelniach lub zmiany profilu badawczo-dydaktycznego już zatrudnionych pracowników. Coraz słabsze są również więzi kadry akademickiej z bibliotekami – naturalnym warsztatem badań bibliotekoznawczych.

Wśród prac o zakresie tematycznym wykraczającym poza domenę BI prym wiodą rozdziały w pracach zbiorowych, co może być częściowo spowodowane wpływem tematyki całej publikacji na profil poszczególnych utworów, oraz artykuły. Publikacje wielotematyczne i międzyobszarowe to również przede wszystkim rozdziały.

W przywoływanym już artykule⁷ na podstawie odpowiedzi na pytania ankiety opracowałyśmy obraz badań, których realizacja była zadeklaro-

⁶ Określenie publikacja „wielotematyczna” jest umowne i dalece niedoskonałe. Posługujemy się nim w celu nazwania prac, których treść wykracza poza granice jednej podklasy w dowolnym z trzech obszarów.

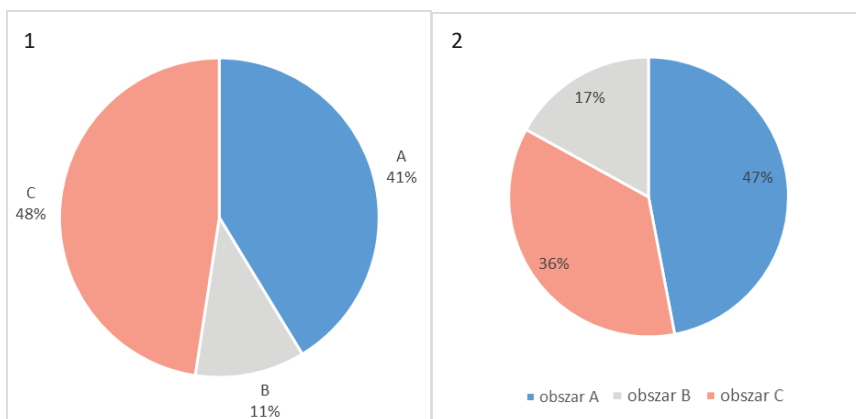
⁷ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

wana przez bibliologów i informatologów. Rezultaty syntetycznie prezentuje poniższa tabela. (Przypomnijmy, że wszyscy respondenci, tj. 100 osób, dokonali wskazania w sumie 414 pól ich badań).

Tabela 2. Pola badań zadeklarowane przez respondentów

	Liczba wskazań	% udział w całości wskazań
Bibliologia historyczna	34	8,21
Organizacja i zarządzanie informacją i wiedzą	29	7,00
Zachowania użytkowników informacji i mediów	26	6,28
Edytorstwo (także edytorstwo cyfrowe)	22	5,31
Książka jako artefakt	22	5,31
Architektura informacji	20	4,83
Recepcja i społeczne oddziaływanie książki	19	4,59
Biblioteka i jej funkcje społeczne	19	4,59
Obieg książki	18	4,35
Bibliotekoznawstwo stosowane	18	4,35
Komunikacja naukowa	18	4,35
Usługi informacyjne	18	4,35
Prasoznawstwo	16	3,86
Kultura informacyjna i medialna	16	3,86
Bibliometria i naukometria	15	3,62
User Experience i User Interface	14	3,38
Czytelnictwo (kultura czytelnicza)	12	2,90
Bibliografia, inne źródła informacji i danych	12	2,90
Edukacja informacyjna i medialna	12	2,90
Teoria, historia i metodologia nauki o informacji	11	2,66
Estetyka książki	10	2,42
Bibliofilstwo	9	2,17
Teoria, historia i metodologia bibliologii	6	1,45
Ekologia informacji	6	1,45
Zachowania użytkowników bibliotek	5	1,21
Bibliopedagogika; biblioterapia	4	0,97
Produkcja książki (cyfrowej, sieciowej, konwergencyjnej, transgresyjnej itd.)	3	0,72
	414	100,00

Po przyporządkowaniu powyższych wskazań do jednego z trzech obszarów pierwszego stopnia podziału zakresu BI (A: bibliologia, B: bibliotekoznawstwo, C: informatologia) otrzymano obraz jak niżej.

Wykres 2. Rozkład procentowy pól badań w ramach obszarów A, B, C: według deklaracji badanych (1), na podstawie analizy publikacji (2)

Jak widać, respondenci deklaratywnie najwięcej swoich badań ulokowali w obszarze C, tj. w informatologii – 48%; następnie w bibliologii – A, 41%; najmniej w bibliotekoznawstwie – B, 11%.

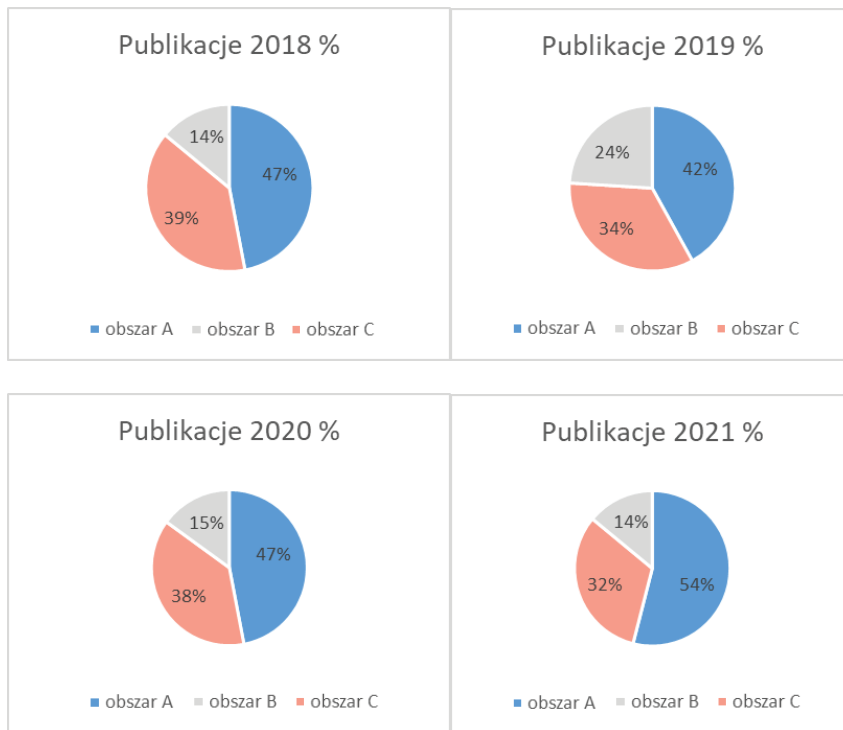
Postanowiliśmy sprawdzić, czy obraz powstały w rezultacie badania ankietowego pokrywa się z tym, który wyłania się z analizy publikacji wydanych w latach 2018-2021. Po zaindeksowaniu wszystkich 1119 prac i skategoryzowaniu ich według klucza zawartego w załączniku 1⁸, dokonaliśmy mapowania wyników.

Najwięcej opublikowanych prac mieści się w obszarze A, czyli w bibliologii – 453 (47% sumy A, B i C; w badaniu ankietowym – 41%), następny w kolejności jest obszar C – informatologia – 351 (36%; w badaniu ankietowym – 48%), trzeci to B – bibliotekoznawstwo – 159 (17%; w badaniu ankietowym – 11%). 17 publikacji należało przypisać do dwóch lub nawet trzech obszarów (jedna publikacja) w granicach BI, a 24 do dwóch lub trzech (dwie publikacje) podklas (pól) w ramach jednego obszaru, co w sumie daje 41 publikacji, które sygnałnie nazwałyśmy międzyobsza-

⁸ Przypomnijmy, że zaznaczony w załączniku 1 podział na trzy obszary – A, B i C – w dużym uproszczeniu odpowiada trzem, subiektywnie wyodrębnionym, składowym bibliologii i informatologii, tj. bibliologii (nauce o książce; księgoznawstwu), bibliotekoznawstwu i nauce o informacji (informatologii). Trzy obszary na pierwszym poziomie podziału uniwersum badawczego bibliologii i informatologii były nam potrzebne do uogólniania szczegółowszych przydziałów kategoryzacyjnych, choć zdajemy sobie sprawę z jego ułomności i umowności. Zależało nam również na wyodrębnieniu bibliotekoznawstwa jako jednego z dwu najstarszych (obok bibliografii) fundamentów dzisiejszej bibliologii i informatologii, a zarazem obszaru badań będącego wyłącznie naszą specyfiką, nie współdzieloną z żadną inną dyscypliną. Lista pól i obszarów badawczych wykorzystana w badaniu i ich zgrupowanie nie są obrazem wewnętrznej struktury badawczej bibliologii i informatologii, nie mogą być traktowane jako podział klasyfikacyjny tego zakresu, wyczerpujący obszar badań bibliologicznych i informatologicznych. Opracowany przez nas klucz kategoryzacyjny ma charakter pragmatyczny.

rowymi (17; 1,5%) i „wielotematycznymi”⁹ (24; 2,2%) w obrębie jednego obszaru.

Przeanalizowaliśmy również zmiany w obszarach publikowania w ramach BI w kolejnych latach (Wykres 3).

Wykres 3. Rozkład procentowy pól badań w ramach obszarów A, B, C w podziale na lata

Struktura obszarowa publikacji z lat 2018 i 2020 jest do siebie bardzo zbliżona; jedyną różnicą jest 1% spadku w 2020 r., w porównaniu z 2018 liczby prac informatologicznych przy takim samym (1%) wzroście liczby prac bibliotekoznawczych. Natomiast w latach 2019 i 2021 obserwujemy pewne odmienności od wyrównanego obrazu w poprzednio wspomnianych okresach. Można zauważyć, że w 2019 r. proporcja publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa wzrosła kosztem pozostałych obszarów i była najwyższa w całym czteroletnim okresie, a z kolei w 2021 r. zwiększył się (o 12% w stosunku do najniższej wartości) odsetek publikacji bibliologicznych, głównie kosztem informatologii, której publikacji w porównaniu z bibliologią było aż o 22% mniej. Trudno na podstawie tych zaledwie czterech lat wysnuć jakieś prawidłowości, gdyż zaobserwowane zmiany

⁹ Określenie publikacja „wielotematyczna” jest umowne i dalece niedoskonałe. Posługujemy się nim w celu nazwania prac, których treść wykracza poza granice jednej podklasy w dowolnym z trzech obszarów.

nie mają charakteru liniowego, proporcjonalnie rozłożonego w czasie, a są skokowe. Wynika z tego, że prawdopodobnie są przypadkowe. Dobrze byłoby zastanowić się, na ile wpływ na problematykę publikacji, jej ulokowanie w jednym z trzech wyróżnionych obszarów w roku bezpośrednio poprzedzającym ewaluację dyscyplin miał właśnie ten czynnik skorelowany z liczbą i dostępnością dla autorów czasopism o profilu bibliologicznym w porównaniu z czasopismami informatologicznymi. Wrócimy do tego wątku w kolejnym artykule.

Wśród prac o treści wykraczającej poza domenę BI (obszar 0) prym wiodą artykuły oraz rozdziały w pracach zbiorowych. Mamy tu zapewne do czynienia z dwoma czynnikami: wpływem profilu tematycznego publikacji jako całości na profil poszczególnych utworów (nawet jeśli autorem był bibliolog czy informatolog) oraz przesunięciami w indywidualnych, personalnych profilach badawczych bibliologów i informatologów, także ich dwudyscyplinowością. Publikacje „wielotematyczne” i międzyobszarowe to również przede wszystkim rozdziały.

Po przyporządkowaniu publikacji międzyobszarowych do wszystkich klas, do których „pasują”, materialnie liczba prac oczywiście się nie zmieniła, nieznacznie zmieniły się jednak proporcje z bardzo lekką korzyścią dla bibliotekoznawstwa. Prac międzyobszarowych było zbyt mało (1,5%), by mogły radykalnie zmienić obraz. Nadal dominuje tematyka bibliologiczna, mając, ok. 10% przewagę nad publikacjami informatologicznymi. Przypomnijmy, że w deklaracjach badanych pierwsze miejsce zajmowała informatologia z przewagą ok. 7% nad bibliologią. Analiza publikacji wskazuje co innego. Być może deklaracje uczestników badania ankietowego dotyczyły tych ich aktywności naukowych, które jeszcze nie znalazły swojej materializacji w publikacjach. Cztery lata to w wielu przypadkach czas zbyt krótki, by procesy badawcze zaplanować, zrealizować i zreferować w publikacjach, zwłaszcza gdy badanie ma charakter monograficzny. Przyczyną może być również pewien subiektywizm indeksowania, od którego żaden „indeksujący” – i badani naukowcy, i autorki badania – nie jest wolny. Niemniej jednak wydaje się mało prawdopodobne, by czynnik ten generował aż tak dużą różnicę wyników. Zauważmy również niewielki, ale jednak o 6% większy udział publikacji o tematyce bibliotekoznawczej w porównaniu z deklaracjami respondentów. Być może wskazuje to, że w badanym okresie pozostał ślad wcześniejszych zainteresowań badawczych, a wyniki badania ankietowego przeprowadzonego na początku 2022 r. należy w tym fragmencie interpretować jako wyraz planów badawczych wyrażających się między innymi zmniejszającym się zainteresowaniem tym obszarem. Naszym zdaniem istnieje potrzeba regularnego powtarzania analizy publikacji, żeby m.in. stwierdzić, które z obecnie obserwowanych zjawisk mają względnie stały charakter i czy nie pojawiają się jakieś niebezpieczne tendencje.

Spośród wszystkich przeanalizowanych prac 41 międzyobszarowych i „wielotematycznych”, jak wcześniej wspomniano, najwięcej (22) jest rozdziałów w pracach zbiorowych. Ich tematyka jest zróżnicowana i rozproszona. Dotyczą np. kształcenia akademickiego w zakresie bibliologii i informatologii w Polsce (A.11, C.09), historycznego ujęcia wzorów i wzorców osobowych „wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych” (A.11, B, C.09), profilów kompetencyjnych i osobowych pracowników bibliotek różnych typów (B.03, C.09), udziału zarządzania informacją i wiedzą w strategii biblioteki (B.03, C.08) czy zarządzania informacją o polskich czasopismach otwartych (C.08, A.08). W tej grupie znalazły się też rozdziały opisujące osoby i działalność specjalistów o różnych, nie tylko bibliotekarskich, kwalifikacjach, pracujących w bibliotekach. Nie znalazłyśmy żadnej pozycji łączącej tematykę różnych podklas z bibliotekoznawstwa, być może dlatego, że wyróżniłyśmy tam tylko cztery, a dodatkowo podklasa B.03 jest bardzo pojemna i obejmuje wszystkie praktyczne aspekty bibliotekoznawstwa. Gdybyśmy dokonały bardziej szczegółowego podziału obszaru B, sytuacja mogłaby ulec zmianie. W przypadku rozdziałów „wielotematycznych” najwięcej z nich mieści się w bibliologii (A – 9), pięć kolejnych w informatologii (C – 5). Pozostałe publikacje w omawianej grupie to dziewięć artykułów wieloautorskich, osiem książek pod redakcją, jeden artykuł jednego autora i jedna książka.

Tabela 3. Publikacje międzyobszarowe i „wielotematyczne” według ich typów

Typ publikacji	Międzyobszarowe	Wielotematyczne	Razem
artykuły	1	0	1
artykuły wieloautorskie	3	6	9
książki	1	0	1
książki pod redakcją	4	4	8
rozdziały	8	14	22
suma	17	24	41

Druga i trzecia kwalifikacja danej publikacji do podklas jednego obszaru nie zmieniła istotnie obrazu całości, choć nieco go wysubtelniła. Na przykład, uwzględnienie drugiego przyporządkowania w przypadku wydawnictw zwartych w obszarze bibliologii sprawiło, że tematyka recepcji i społecznego oddziaływania książki lekko „wyprzedza” tematykę z podklasy A.02 (historia książki, także książki rękopiśmiennej, historia bibliotek). W przypadku informatologii analogiczny zabieg nie zmienia rankingu, sprawia jedynie, że w podklasie C.07 Kultura informacyjna i medialna pojawia się wydawnictwo zwarte wprowadzając je w całości, ale jednak poruszające tę tematykę. W przypadku książek pod redakcją dwie

potrójne kwalifikacje (C.08, C.10, C.12 oraz A.02, A.08, A.10) „wysublimowały” wcześniejszy obraz, nie powodując jednak generalnej zmiany.

Problematyka związana z innymi dyscyplinami (obszar 0) dominuje w rozdziałach zamieszczonych w monografiach zbiorowych, a następnie w artykułach. Najwięcej publikacji uznanych przez nas za wykraczające poza zakres BI mieści się w obszarze badań historycznych (32 prace: 2018 – 11, 2019 – 8, 2020 – 9, 2021 – 4) i literaturoznawczych (19 prac: 2018 – 5, 2019 – 7, 2020 – 5, 2021 – 4). Trzecia domena to medioznawstwo (12 prac: 2019 – 2, 2020 – 5, 2021 – 5). Pozostałe są rozproszone w różnych dyscyplinach, obszarach badawczych i tematycznych, takich jak politologia, teologia, pedagogika, naukoznawstwo, kulturoznawstwo, marketing, etnografia, prawo autorskie, cenzura, gry komputerowe, grafika komputerowa. W tej kategorii mieszczą się również hasła do różnych leksykonów, które można przypisać do historii. Przewaga publikacji z zakresu historii oraz literaturoznawstwa wynika zapewne ze ścisłych związków zainteresowań autorów z tymi dyscyplinami, prowadzenia badań na pograniczu bibliologii i tych dyscyplin¹⁰, formalnej dwudyscyplinowości badaczy. Może w jakimś stopniu jest też konsekwencją wyboru po 2018 r. dyscypliny naukowej innej niż BI. Czy „specjalizacja” medioznawcza utrzyma się i ugruntuje wśród bibliologów i informatologów jako konsekwencja połączenia obu dyscyplin w nowej klasyfikacji nauk? Trudno wyrokować, zwłaszcza, że cykl pisania i publikacji trwa na ogół dość długo i wprawdzie ukierunkowanie w tę stronę delikatnie rośnie, lecz trzeba takie analizy powtórzyć za kilka lat – wyniki pokażą, czy ta tendencja się utrzyma i rozwinie. Odpowiedzi domaga się też pytanie, czy i na ile bibliolodzy i informatolodzy są przygotowani do takich badań? Intrygujące pozostaje również pytanie, czy wśród medioznawców daje się zaobserwować wchodzenie na pole badawcze BI. Zaobserwowane wyjścia bibliologów i informatologów poza własną dyscyplinę wskazują na silne powiązania bibliologii i informatologii z innymi dyscyplinami naukowymi – szczególnie tymi, które wchodzi w skład nauk humanistycznych i społecznych, na jej potencjał interdyscyplinarności, a także na otwartość badawczą bibliologów i informatologów. Być może również na aktywność „wymuszoną” przynależnością do określonej dyscypliny lub jednostki organizacyjnej.

PUBLIKACJE Z OBSZARU BIBLIOLOGII

Wracając do wewnętrznej struktury badawczej bibliologii i informatologii, w obszarze bibliologii najwięcej prac dotyczyło tematyki prasoznawczej (klasa A.08, 142 publikacje; 31,3%). Publikacje „wielotematyczne” dodatkowo lekko wzmacniają w tej podklasie pozycję trzech form – książki,

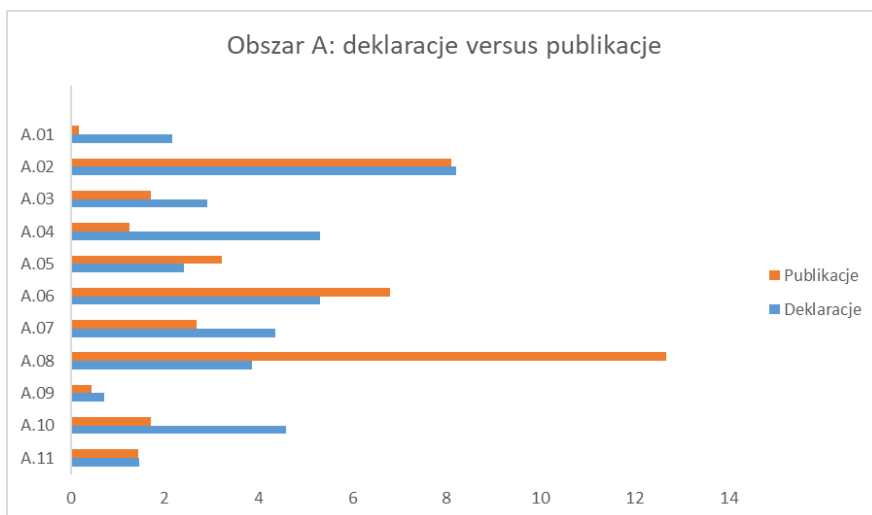
¹⁰ Nieco obszerniej do tego pogranicza odniesiemy się w zakończeniu artykułu.

książki pod redakcją i artykuły wieloautorskie (zob. zał. 2-4). Następne w kolejności są bibliologia historyczna (A.02, 91; 20,1%) i problematyka obiegu książki, głównie księgarstwo (A.06, 76; 16,8%). Należy dodać, że zagadnienia prasoznawcze w analizowanych publikacjach prezentowane były również głównie w perspektywie historycznej. Najmniej publikacji z obszaru bibliologii dotyczyło bibliofilstwa – A.01 (2) oraz produkcji książki cyfrowej – A.09 (5). W obszarze A nie było ani jednej podklasy, do której nie można byłoby przyporządkować chociaż jednej publikacji.

Tabela 4. Publikacje w obszarze A w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar A	A. 08	A. 02	A. 06	A. 07	A. 05	A. 03	A. 10	A. 04	A. 11	A. 09	A. 01
artykuły	214	6	50	16	25	15	13	10	10	7	2	
artykuły wieloautorskie	42	21	3	10	1	1	3	0	0	1	1	1
książki	26	8	5	2	2	2	0	4	1	1	0	1
książki pod redakcją	7	3	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0
książki wieloautorskie	10	4	2	3	0	0	0	0	1	0	0	0
materiały konferencyjne	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
rozdziały	142	37	27	43	3	17	2	4	1	7	1	
rozdziały wieloautorskie	10	4	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0
suma	453	143	91	76	32	36	19	19	14	16	5	2

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

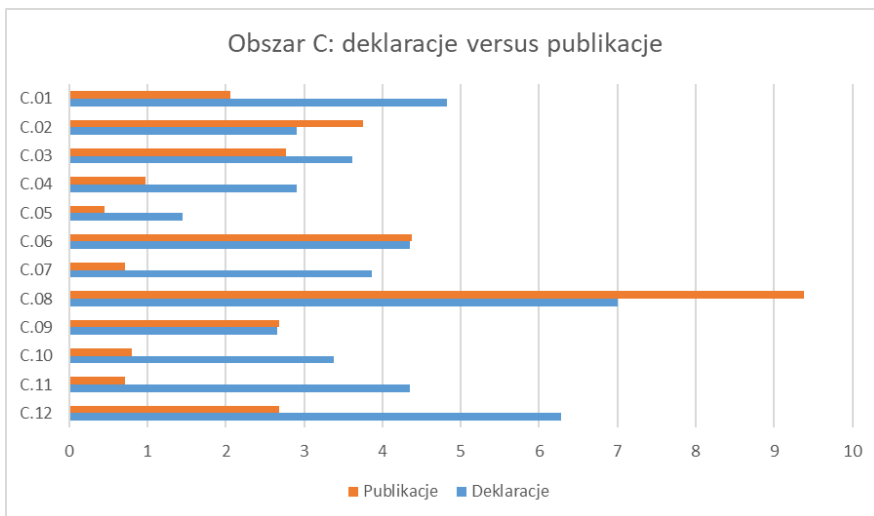
PUBLIKACJE Z OBSZARU INFORMATOLOGII

W zakresie informatologii najczęściej wszystkich publikacji przypada na problematykę dotyczącą organizacji i zarządzania informacją i wiedzą (C.08, 105; 29,9%) oraz komunikacji naukowej (C.06, 49; 14,0%), w dalszej kolejności źródeł informacji i danych, m.in. bibliografii (C.02, 42; 12,0%). Najmniej publikacji dotyczy ekologii informacji – C.05 (5). Zdecydowanie małym zainteresowaniem badaczy cieszy się też problematyka usług informacyjnych – C.11 oraz kultury informacyjnej i medialnej – C.07 (po 8 publikacji), jak również zagadnienia UI i UX – C.10 (9). Podobnie jak w przypadku bibliologii, publikacje badanych obejmują pełen zakres podklas, które zostały przez nas wyróżnione w obszarze informatologii. Publikacje „wielotematyczne” wzmocniły pozycję C.08 zwłaszcza w grupie wydawnictw zwartych (książki), także zachowań użytkowników informacji i mediów (C.12) w segmencie artykułów wieloautorskich oraz problematyki UI i UX również w segmencie artykułów wieloautorskich (zob. zał. 2-4).

Tabela 5. Publikacje w obszarze C w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar C	C. 08	C. 02	C. 06	C. 03	C. 12	C. 09	C. 01	C. 04	C. 10	C. 11	C. 07	C. 05
artykuły	135	30	25	10	19	13	12	13	4	4	2		3
artykuły wieloautorskie	75	13	1	20	8	10	7	5	1	3	2	5	
książki	14	6	4	1			1			1	1		
książki pod redakcją	3	2	1										
książki wieloautorskie	11	2	4	1	2			2					
materiały konferencyjne	6	4			1								1
materiały konferencyjne wieloautorskie	7	2		1	1		1		1		1		
rozdziały	74	36	4	12		5	7	2	1	1	2	3	1
rozdziały wieloautorskie	26	10	3	4		2	2	1	4				
suma	351	105	42	49	31	30	30	23	11	9	8	8	5

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

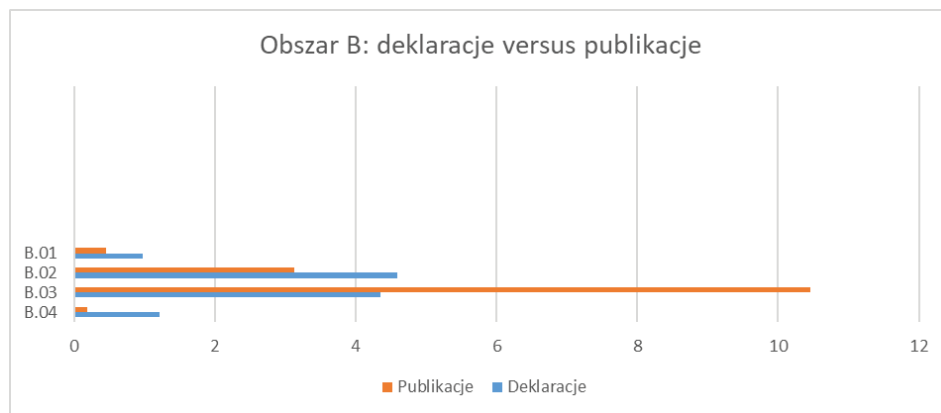
PUBLIKACJE Z OBSZARU BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Jak już zaznaczyłyśmy, najslabiej jest reprezentowana w literaturze problematyka bibliotekoznawcza. Tutaj najpopularniejsza tematyka to bibliotekarstwo (B.03, 117; 73,9%). Szczególnie małym zainteresowaniem cieszy się problematyka zachowania użytkowników bibliotek (B.04, 2). Być może jest ona włączana w szerszy kontekst informatologiczny i tam (obszar C) została ulokowana. Znalazłyśmy też pięć rozdziałów w monografiach z zakresu bibliotekoznawstwa o bardzo różnorodnej problematyce; zakwalifikowałyśmy je do całego obszaru B. W latach 2018-2021 nie pojawiła się żadna publikacja związana z bibliopedagogiką i biblioterapią.

Tabela 6. Publikacje w obszarze B w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar B	B.03	B.02	B.04	B.01
artykuły	74	55	19		
artykuły wieloautorskie	8	4	4		
książki	8	5	3		
książki pod redakcją	5	5			
książki wieloautorskie	5	4		1	
materiały konferencyjne wieloautorskie	1	1			
rozdziały	47	39	2	1	5
rozdziały wieloautorskie	11	4	7		
suma	159	117	35	2	5

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

JĘZYK PUBLIKACJI

Jako uzupełnienie badania struktury tematycznej badanych publikacji zamieszczamy wyniki analizy języków, w których badani autorzy publikowali swoje prace. Publikacje w językach obcych potencjalnie włączają wyniki badań do międzynarodowej komunikacji naukowej. Jednocześnie czyniąc niekiedy bardzo wartościowe teksty mało dostępnymi z punktu widzenia dydaktyki akademickiej. Jak wykazała nasza analiza, spośród wszystkich tekstów (1119) 885 (79,1%) ukazało się w języku polskim: 384 (na 453 = 84,8%) z obszaru A – bibliologii, 240 (z 351 = 68,4%) z obszaru C – informatologii, 122 z obszaru B – bibliotekoznawstwa (z 159 = 76,7%) oraz 106 spoza dyscypliny (na 115 = 92,2%) i 33 na 41 z obszarów i tematów łączonych (80,5%). Jak widać, dominuje tu informatologia. Tematyka z tego obszaru jest w pewnym stopniu częściej niż z innych komunikowana w językach obcych.

Tabela 7. Liczba publikacji w języku polskim

Publikacje/ język polski	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	międzyobszarowe i wielotematyczne
artykuły	361	186	99	46	29	1
artykuły wieloautorskie	73	26	30	5	7	5
książki	53	26	14	8	4	1
książki pod redakcją	29	6	3	5	7	8
książki wieloautorskie	25	7	10	5	3	

materiały konferencyjne	2		2			
rozdziały	302	124	64	47	49	18
rozdziały wieloautorskie	40	9	18	6	7	
suma	885	384	240	122	106	33

Wśród języków obcych publikacji najpopularniejszy, co nie jest żadnym zaskoczeniem, okazał się język angielski, w którym wydano 217 prac spośród 234 wszystkich publikacji w językach obcych (92,7%). Największą część stanowią prace informatologiczne (49,3%), następnie bibliologiczne (27,2%), a dalej pozostałe (patrz. Tab. 8). Porównując jednak z liczbą prac przypisanych do poszczególnych obszarów – teksty w języku angielskim stanowią największy odsetek prac w tym języku w porównaniu z innymi obszarami w bibliotekoznawstwie 36 publikacji – 46%, następnie w informatologii – spośród 351 prac 107 jest w tym języku, co stanowi 30,4%, a w najmniejszym stopniu z bibliologii (59) – 13%.

Tabela 8. Publikacje w języku angielskim

Publikacje/ język angielski	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	Wielo/ międzyobszarowe
artykuły	90	25	35	28	2	
artykuły wieloautorskie	63	12	43	3	1	4
książki pod redakcją	1	1				
książki wieloautorskie	4	3	1			
materiały konferencyjne	7		4		3	
materiały konferencyjne wieloautorskie	8		7	1		
rozdziały	30	17	9			4
rozdziały wieloautorskie	14	1	8	4	1	
suma	217	59	107	36	7	8

Zdecydowanie niewiele jest publikacji w językach obcych innych niż angielski. Udało się ustalić, że 8 pozycji wydano w języku czeskim. Przeważnie są to artykuły z zakresu bibliologii. Ponadto po 2 prace opublikowano w językach niemieckim, włoskim i francuskim oraz po 1 w językach rosyjskim, białoruskim i ukraińskim.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc, chcemy dodać kilka refleksji ogólniejszej natury i poruszyć ważną, choć naszym zdaniem bagatelizowaną, kwestię umiejscowienia dyscyplin naukowych w określonych dziedzinach. Bibliologia i informatologia do 2018 r. należała do nauk humanistycznych. Administracyjna zmiana klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych nienaturalnie i natychmiastowo postawiła badaczy przed nowymi wyzwaniami epistemologicznymi, metodologicznymi, organizacyjnymi itd., zmieniając miejsce BI w strukturze nauk wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami. Ustawodawca nie zmienił, bo nie mógł, paradygmatu uprawiania BI, instrumentarium badawczego, repertuaru obiektów i pytań badawczych, odpowiedzi na które BI szuka. Konsekwencje tego odczuwamy cały czas. Powoływanie do życia dyscyplin naukowych w konkretnych narodowych systemach naukowych odbywa się pod wpływem systemu prawnego danego kraju i jego tradycji akademickiej. Powinno również uwzględniać specyfikę prowadzonych badań. Reforma z 2018 r. w pewnych przypadkach tę tradycję i praktykę zlekceważyła¹¹. Jeszcze nie tak dawno do najważniejszych warunków koniecznych powstania dyscypliny naukowej należało albo prowadzenie badań o charakterze interdyscyplinarnym na styku co najmniej dwóch dyscyplin, albo tożsamościowe usamodzielnienie się jakiejś części istniejącej dyscypliny naukowej. Dziś już wiemy, że jest też inna droga. Narzucanie struktury wewnętrznej systemu nauki, a co za tym idzie kierunków badań naukowych, niektórych narzędzi ewaluacji ich wyników (np. komercyjne bazy danych o nie najwyższym poziomie kontroli bibliograficznej, style cytowań, parametryzacja czasopism i wydawnictw, itd.) prowadzą m.in. do wygaszania niektórych dyscyplin naukowych, zwłaszcza humanistycznych, ubożenia naukowych języków specjalistycznych i dobrych praktyk badawczych, rozmywania się tożsamości niektórych dyscyplin i „walki” nowo utworzonych o tej tożsamości zbudowanie i obronę. W przypadku NoKSiM i przynależących doń badań specyficznych dla bibliologii i informatologii nie można ignorować ani wybitnie humanistycznej specyfiki części prowadzonych badań, ani

¹¹ W dniu 27 października 2022 r. ogłoszone zostało rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. z 2022 r., poz. 2202). Nowa klasyfikacja dziedzin i dyscyplin zaczęła obowiązywać od 11 listopada 2022 r. Rozporządzenie to jest kolejnym krokiem na drodze odchodzenia od klasyfikacji OECD, która miała stanowić wzorzec dla klasyfikacji dziedzin i dyscyplin w Polsce. W pewnym stopniu jest to korzystny kierunek działań, bowiem klasyfikacja OECD, podobnie jak panele w NCN, są nachylone ku naukom stosowanym i nie oddają w sposób zrównoważony struktury prowadzonych badań naukowych. Skoro klasyfikacja obowiązująca w Polsce coraz bardziej odchodzi od „wzorca” OECD, to może należałoby pomyśleć, żeby ją na nowo opracować z uwzględnieniem realiów badawczych i instytucjonalnych. A w celu zachowania kompatybilności narodowej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin z klasyfikacją OECD zastosować ewentualnie mechanizm „translacyjny” (tablice przejścia).

istnienia pogranicza, tj. wspólnego obszaru nauk humanistycznych i społecznych ukształtowanego przez praktykę i naturę badanych obiektów, które należałoby nazwać po prostu humanistyką i które wymyka się rozłącznym klasyfikacjom. Przeprowadzona analiza zawartości publikacji dostarcza argumentów wzmacniających ten pogląd. Bibliologia historyczna, której silną pozycję badawczą potwierdziło przeprowadzone badanie, jest tego koronnym przykładem. Wydaje się, że przyszedł czas, żeby kolejny raz wybrzmiały w publicznym dyskursie naukowym kwestie tożsamości (przedmiot poznania; zbiór pytań badawczych, na które poszukuje się odpowiedzi; metody, teorie, ramy interpretacyjne) badań bibliologicznych i informatologicznych, mocy wyjaśniającej teorii, możliwości sformułowania aksjomatyki, statusu naukowego oraz administracyjnego umocowania dyscypliny w krajowym systemie edukacyjnym i instytucji naukowo-badawczych. Mówiąc skrótowo, bibliologia i informatologia jest i humanistyczna, i społeczna, i techniczna, a co za tym idzie zamykanie jej w tylko jednej szufladzie będzie prowadziło do zubożenia i pewnej infantylizacji badań.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Subdyscypliny bazowe	Obszary badawcze
A. Bibliologia (nauka o książce; księgoznawstwo)	A.01 Bibliofilstwo A.02 Bibliologia historyczna (w tej kategorii mieszczą się m.in. badania dotyczące historia książki, także książki rękopiśmiennej; historii bibliotek, ale nie prasy → patrz Prasoznawstwo) A.03 Czytelnictwo, kultura czytelnicza A.04 Edytorstwo, również edytorstwo cyfrowe A.05 Estetyka książki (tu m.in. oprawoznawstwo, zdobnictwo książkowe, ilustratorstwo) A.06 Książka jako artefakt kultury oraz jako narzędzie komunikacji A.07 Obieg książki (tu m.in. badania z zakresu księgarstwa, antykwarstwa, rynku pierwotnego i wtórnego, obiegu społecznego, ale także badania mające za przedmiot ludzi książki) A.08 Prasoznawstwo; A.09 Produkcja książki (cyfrowej, sieciowej, konwergencyjnej, transgresyjnej itd.); A.10 Recepcja i społeczne oddziaływanie książki A.11 Teoria, historia i metodologia bibliologii (tu m.in. badania z zakresu dydaktyki, badania dotyczące kadr bibliologicznych itp.)

B. Bibliotekoznawstwo	<p>B.01 Bibliopedagogika; biblioterapia</p> <p>B.02 Biblioteka i jej funkcje oraz oddziaływanie społeczne</p> <p>B.03 Bibliotekoznawstwo stosowane, czyli bibliotekarstwo (tu m.in. problematyka zarządzania i organizacji bibliotek, personelu, struktury, zasobów i usług bibliotecznych, w tym bibliotecznych usług informacyjnych, budownictwa bibliotecznego, marketingu, mediów społecznościowych bibliotek)</p> <p>B.04 Zachowania użytkowników bibliotek (tu również potrzeby użytkowników bibliotek)</p>
C. Informatologia (nauka o informacji)	<p>C.01 Architektura informacji</p> <p>C.02 Bibliografia, inne źródła informacji i danych</p> <p>C.03 Bibliometria i naukometria (informetria, webometria, altmetria)</p> <p>C.04 Edukacja informacyjna i medialna (w zakresie kształcenia użytkowników)</p> <p>C.05 Ekologia informacji</p> <p>C.06 Komunikacja naukowa (tu m.in. badania z zakresu publikowania naukowego, mediów społecznościowych dla naukowców, wizerunku naukowca w sieci)</p> <p>C.07 Kultura informacyjna i medialna</p> <p>C.08 Organizacja i zarządzanie informacją i wiedzą (tu m.in. problematyka dostępu do informacji, wyszukiwania informacji, systemów i zasobów informacyjnych, Big Data, uczenia maszynowego, NLP, sieci neuronowych, globalnego systemu informacyjnego)</p> <p>C.09 Teoria, historia i metodologia nauki o informacji (tu m.in. badania z zakresu dydaktyki, badania dotyczące kadr informatologicznych i bibliotekarskich)</p> <p>C.10 User Experience i User Interface</p> <p>C.11 Usługi informacyjne (tu także infobrokerstwo, usługi analityczne)</p> <p>C.12 Zachowania użytkowników informacji i mediów</p>

Artykuł wpłynął do Redakcji 2 lutego 2023 r.

EWA GŁOWACKA

Institute of Research on Information and Communication

Faculty of Philosophy and Social Sciences

Nicolaus Copernicus University in Torun

e-mail: egt@umk.pl

ORCID: 0000-0001-9538-9386

JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK

Faculty of Journalism, Information and Book Studies

University of Warsaw

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

DECLARATIONS VERSUS REALITY. ANALYZING TOPICS OF PUBLICATIONS BY BOOK SCIENTISTS AND INFORMATION SCIENTISTS (2018-2021)

KEYWORDS: Book studies and information studies. Social communication and media sciences. Literature analysis. 2018-2021

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The research was to: 1) reconstruct the publishing activities of book scientists and information scientists in the years 2018-2021 (including the discovery of: a) publishing forms; b) language; c) topics and their location in the research areas, all these within the structure of the universe of the afore-mentioned publications, 2) compare the declarations of the representatives of book studies and information studies concerning the research topics to the publishing practice in the years 2018-2021. **Research methods** – The authors used statistical analysis and collected data from available open sources. **Results** – The authors discovered discrepancies between the declared research topics and the picture emerging from the analysis of publications. **Conclusions** – There is a need for repeating such analyses regularly in order to discover which of these phenomena are persistent and which ones are incidental.